

РЕЦЕНЗІЯ

**доцента кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата юридичних наук, доцента СЛЮСАРЕНКА Сергія Вікторовича
на дисертацію ПАХОЛЮКА Анатолія Михайловича
на тему: «Аграрні фінансові правовідносини»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми. Аграрні фінансові правовідносини відіграють важливу роль у функціонуванні не тільки сільськогосподарських підприємств, а й аграрного сектору економіки країни у цілому. Адже, галузь сільськогосподарського виробництва, соціальна сфера села традиційно потребують значних фінансових інвестицій. Звісно, без належного фінансування є неможливим і забезпечення сталого розвитку сільських територій. Більше того, в умовах військових дій, які тривають в Україні, здійснення сільськогосподарської діяльності значно ускладняється. Так, за повідомленнями засобів масової інформації, у сільському господарстві складається критична ситуація щодо фінансових результатів діяльності за 2023 рік. Тільки в рослинництві збитки можуть досягти 3 млрд дол. США. Взагалі ж очікується, що аграрний сектор економіки країни матиме збитки у сумі 5–6 млрд дол. США. Відповідно створення сприятливого фінансового клімату для суб'єктів господарювання виступає одним із шляхів вирішення проблем подолання бідності сільського населення, забезпечення продовольчої, екологічної та енергетичної безпеки країни. Враховуючи все вищезазначене, дослідження аграрних фінансових правовідносин є особливо актуальним. Крім того, слід звернути увагу, що в аграрно-правовій науці не проводилися комплексні дослідження аграрних фінансових правовідносин. Відповідно дисертація видається актуальною та своєчасною.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі аграрного, земельного та екологічного права імені академіка В. З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України згідно плану науково-дослідної роботи кафедри в рамках окремих аспектів теми «Організаційно-правові засади сталого розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні» (номер державної реєстрації 0119U100830).

Структура дисертаційного дослідження характеризується логічністю та послідовністю. Перший розділ дослідження присвячено теоретико-правовим засадам фінансових відносин в аграрній сфері, другий – розкриттю юридичної природи таких відносин, третій – характеристиці правового регулювання зовнішніх аграрних фінансових відносин. Вважаємо, що така структура роботи дозволила А. М. Пахолюку детально дослідити проблеми правового регулювання аграрних фінансових відносин. Вказаному сприяє також вдало підібраний методологічний інструментарій. У процесі написання

дисертаційного дослідження використовувалися такі групи методів: філософські (діалектичний), загальнонаукові (логіко-семантичний, метод аналізу та синтезу) і спеціально-наукові (історико-правовий, формально-юридичний, порівняльно-правовий).

Характеризуючи основні положення дисертації, слід зазначити, що аграрні фінансові правовідносини як самостійний вид аграрних правовідносин не були предметом окремого наукового дослідження. Тому, на особливу увагу заслуговує здійснений у роботі ґрунтовний аналіз доктринальних та законодавчих основ вищезазначених правовідносин. Заслуговує на схвалення і запропоноване автором визначення аграрних фінансових правовідносин. Під ними пропонується розуміти майнові відносини, виражені у грошовій формі, врегульовані нормами аграрного, фінансового, цивільного, господарського та інших галузей права, що виникають, змінюються та припиняються у процесі фінансової діяльності виробників сільськогосподарської продукції та інших суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки, а також держави (в особі відповідних органів), органів місцевого самоврядування у процесі забезпечення державної фінансової підтримки вищезазначених осіб і фінансування заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку сільських територій.

Цікавим є авторський підхід до групування суб'єктів аграрних фінансових правовідносин. Так, А. М. Пахолюк пропонує об'єднати їх наступним чином: з одного боку – держава, в особі: 1) ЦОВВ, що забезпечують здійснення публічної фінансової діяльності: а) загальної компетенції (Мінфін, Казначейство, ДПС тощо); б) галузеві (Мінагрополітики, Мінекономіки, Міндовкілля, Мінінфраструктури, Держпродспоживслужба тощо); с) місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування; 2) спеціалізованих державних фінансових установ (Фонд розвитку підприємництва, Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві, Фонди підтримки індивідуального житлового будівництва на селі, Український державний фонд підтримки фермерських господарств); з іншого боку – виробники сільськогосподарської продукції, а також інші суб'єкти господарювання.

Крім того, слід звернути увагу і на спробу автора визначити особливості внутрішніх аграрних правовідносин, які, на його думку, залежать, насамперед, від організаційно-правової форми суб'єктів господарювання. Оскільки порядок формування фінансових ресурсів, розподіл чистого прибутку, розрахунки у процесі їх ліквідації або у випадках припинення членства (участі), функціонування спеціальних органів, які створюються для контролю за їх фінансово-господарською діяльністю тощо, встановлюються законодавством, що визначає правове становище таких суб'єктів.

Позитивно слід оцінити і здійснену А. М. Пахолюком характеристику зовнішніх аграрних фінансових правовідносин, зокрема розрахунково-кредитних, страхування і оподаткування, а також намагання автора прослідкувати перспективи їх розвитку в умовах військового стану.

Перевагою дисертації є дослідження правових засад аграрних страхових правовідносин у сучасних умовах. Важливою, на наш погляд, є пропозиція А. М. Пахолока відновити обов'язкову форму страхування у галузі рослинництва, тваринництва та рибного господарства із застосуванням механізму державно-приватного партнерства, який успішно використовується у зарубіжних країнах.

Цінним з теоретичної та практичної точки зору є критичний аналіз податкової політики у сфері сільського господарства. Адже, як слушно зазначає автор, реформування податкових відносин призвело до збільшення податкового навантаження на виробників сільськогосподарської продукції, що обмежує розвиток сільськогосподарського виробництва та агробізнесу, має негативні наслідки для реалізації цілей сталого розвитку, подолання бідності та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Значним внеском у юридичну науку є глибокий аналіз податкових правовідносин, що здійснено на дисертаційному рівні вперше. Встановлено особливості у правовому регулюванні вказаних відносин (запровадження спеціальних режимів оподаткування; податків, характерних лише для сфери сільськогосподарського виробництва; закріплення специфічних вимог до платників податків – виробників сільськогосподарської продукції; визначення специфічного об'єкта оподаткування).

Результати дисертаційного дослідження мають як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані: для подальших наукових розвідок у сфері аграрного та фінансового права в контексті забезпечення державної фінансової підтримки аграрного сектору економіки у воєнний та післявоєнний періоди; при вдосконаленні законодавства, зокрема розробленні змін і доповнень до нормативно-правових актів, що регулюють аграрні фінансові відносини; для підвищення ефективності реалізації законодавства, яким регулюються аграрні фінансові відносини; при викладанні навчальних дисциплін «Аграрне право», «Фінансове право», «Правові основи сталого розвитку сільських територій», а також при підготовці навчальної та навчально-методичної літератури із цих дисциплін.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 8 наукових працях, з яких 3 статті у наукових фахових виданнях України і 5 тез наукових доповідей. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які оприлюднюються автором на публічному захисті. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні

джерела. Таким чином, у дисертаційному дослідженні А. М. Пахалюка на тему: «Аграрні фінансові правовідносини» відсутні порушення академічної доброчесності.

Водночас, дисертація А. М. Пахалюка містить окремі **дискусійні положення** або ж такі, що потребують додаткової аргументації. Серед них можна назвати наступні:

1. Автор зазначає, що мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особливостей аграрних фінансових правовідносин (с. 21). На наш погляд, аналіз положень вказаної роботи, кількість опрацьованих джерел та поставлені і досягнуті автором наукові завдання, дають підстави стверджувати, що дисертація є першою у юридичній науці України комплексною працею, присвяченою теоретичному дослідженню аграрних фінансових правовідносин, а не тільки їх особливостей.

2. За змістом законодавство у сфері аграрних фінансових відносин пропонується у дисертації розподілити на окремі блоки правового регулювання (с. 58, 195). На наш погляд, вказане твердження потребує уточнення. Адже поняття «законодавче регулювання» та «правове регулювання» не є тотожними.

3. Класифікуючи законодавство, яким регулюються аграрні фінансові відносини, автор зазначає, що до нього належать нормативно-правові акти, які регламентують охорону і захист, а також законодавство про запобігання рейдерству (с. 55–57). Але, в подальшому, визначаючи види аграрних фінансових правовідносин (с. 72, 196), він не згадує ні правовідносини у сфері банкрутства, ні у сфері запобігання рейдерству. Таким чином, залишається не зрозумілим чи вважає дисертант зазначені правовідносини аграрними фінансовими.

4. Надаючи визначення «аграрні фінансові правовідносини», автор пропонує розуміти під ними майнові відносини, виражені у грошовій формі, врегульовані нормами аграрного, фінансового, цивільного, господарського та інших галузей права, що виникають, змінюються та припиняються у т. ч. й у процесі фінансової діяльності держави (в особі відповідних органів), органів місцевого самоврядування при фінансуванні заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку сільських територій (с. 22–23, 70–71, 196). Хотілося б, щоб дисертант більш детально роз'яснив, яким чином здійснюється фінансування вказаних заходів.

5. На наш погляд, потребує додаткового обґрунтування думка здобувача, згідно з якою «в умовах російської агресії в аграрних фінансових правовідносинах спостерігається тенденція до підвищення ролі правовідносин, які мають публічно-правовий характер, що пов'язане, насамперед, із необхідністю вжиття державою додаткових заходів фінансової підтримки, спрямованих на забезпечення функціонування аграрного сектору економіки країни під час війни і його відбудову у післявоєнний період» (с. 23, 197).

6. У підрозділі 3.2. (с. 72) автор вказує, що аграрні страхові правовідносини є різновидом аграрних фінансових. Але, надаючи визначення перших у широкому

та вузькому розумінні, автор відходить від свого твердження і, зокрема, зазначає, що аграрні страхові правовідносини у широкому розумінні – це сукупність аграрно-страхових правовідносин, що у поєднанні з іншими (фінансовими, адміністративними, цивільними, господарськими та ін.) правовідносинами виникають у процесі здійснення відповідної страхової діяльності ... (с. 24, 190, 201).

Однак вказані зауваження принципово не впливають на загальну позитивну оцінку представленої дисертації А. М. Пахолюка. Дисертація характеризується єдністю змісту, цільовою спрямованістю та є особистим внеском автора в аграрно-правову науку. Наукові положення, висновки і рекомендації, що містяться в дисертації А. М. Пахолюка, є достовірними. Вказане підтверджується ґрунтовним аналізом законодавства України та наукових здобутків у сфері аграрних фінансових правовідносин, проведеним автором.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи дозволяє визначити її як завершену кваліфікаційну наукову працю, яка має вагоме теоретичне і практичне значення. Висновки та узагальнення, пропозиції дисертанта, викладені в роботі, є обґрунтованими. Дисертаційне дослідження А. М. Пахолюка не містить порушень академічної доброчесності.

Дисертація на тему: «Аграрні фінансові правовідносини» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, а її автор Пахолук Анатолій Михайлович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

**Доцент кафедри адміністративного
та фінансового права
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат юридичних наук, доцент**

Сергій СЛЮСАРЕНКО

